

EXTERIORITATE VS. UNIVERS DOMESTIC LA ION CREANGĂ

Exteriority versus Domestic Universe in Ion Creangă

Maria-Laura RUS¹

Abstract

The article underlines the essential aspects of the two opposite marks of the spatial isotopy in Creangă's work: [exteriority] versus [interiority] (namely domestic interiority). In this way we discuss, for instance, about the village and the family, in order to highlight the [theatricality], [implication] etc. of the latter.

Keywords: isotopy, organic reality, outside, inside, story telling

Universul spațial este pentru autorul *Amintirilor din copilărie* închis în hotarele satului; ba chiar cerul, cu toate personajele fantastice din *Povești* este mărginit între aceste hotare. În acest sens, spațiul Humuleștiului, așadar un univers aproape suficient sieși, se impune încă de la începutul cărții printr-o [veselie] debordantă, aceasta fiind marca definitorie a izotopiei spațiului la autorul humuleștean. Autorul plasează Humuleștiul în concurență vizibilă cu universul celălalt, infinit; „sat mare”, Humuleștiul rămâne acel spațiu în care fragmentul se întâlnește, în mod cu totul firesc, cu alt fragment, spre bucuria împlinirii întregului (Mircea Moț): „sat mare și vesel, împărțit în trei părți, care se țin tot de una: *Vatra satului, Delenii și Bejenii*”. Satul natal este prezentat în liniamente topografice memorabile. „Un vast panoramic rotit deasupra punctelor cardinale înscrie Humuleștiul în tiparele unui imens amfiteatru natural” (Doina Curticăpeanu).

Satul apare, fără îndoială, drept centru al universului, spațiul în care au loc toate evenimentele. El este chiar personajul imens, proiectat pe fundalul spațiului și al timpului, fremătând de viață, bun și primitiv, simplu și natural în istorie. Iar satul de munte, cu precădere, este toposul sacru pentru munteanul înrădăcinat, care nu se vede desprins din această lume pentru a ajunge în câmpie, spațiul devastator, chiar profan:

N-aș trăi la câmp, Doamne ferește! Halal pe la noi! Apele-s dulci, limpezi ca cristalul și reci ca gheața; lemne, de ajuns; vara, umbră și răcoare în toate părțile; oamenii, mai sănătoși, mai puternici, mai voinici și mai voioși, iar nu ca iști de pe la câmp: sarbezi la față și zbârțiți, de parcă se hrănesc numai cu ciuperci fripte în toată viața lor.

Satul este văzut în unitatea sa, fiind integrat unui peisaj mai vast.

Dincolo de existența Humuleștiului ca sat moldovenesc tipic, se configurează în *Amintiri din copilărie* și „satul-idee” (Mircea A. Diaconu). În acest sens, el este caracterizat prin [-localizare] și [-devenire], dar [+umanitate], aceasta din urmă marcată la rândul ei de

¹ Assistant Prof. PhD, „Petru Maior” University of Târgu-Mureș

[+debordanță], [+candoare], [+ingenuitate], [+solaritate]. Acesta este întregul care va include portretul mamei și alte ipostaze ale umanului, aflate în aceeași situație.

Satul apare angrenat în caruselul unui alt fel de timp, al veșnicei reîntoarceri. Aceasta întrucât Creangă recurge la o „retrezire” a întregului sat, la o „reînviere” a întregii realități primordiale care a fost satul românesc tradițional. De aici sursa [echilibrului] lumii stabilite pe malurile Ozanei „de atâtea veacuri”. Raportul parte-întreg, înțeles tocmai în sensul componentelor umane (locuitorii) care intră în configurarea spațiului humuleștean este prezentat fără echivoc: satul este

cu gospodari tot unul și unul, cu flăcăi voinici și fete mândre, care știau a învăța și hora, dar și suveica, de vuia satul de vatale în toate părțile; cu biserică frumoasă și niște preoți și dascăli și poporeni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor.

Mai mult, Humuleștiul iradiază puternic, conferind noblețe și spațiului din imediata lui apropiere („și locurile care înconjură satul nostru încă-s vrednice de amintire”), spre deosebire de celelalte, unde plugurile rămân singurele pe brazdă în țarină, cu săptămânile, prisăcile fără prisăcar, holdele fără jitar, și nime nu se atinge de ele; iar oamenii din aceste sate nu știu ce-i judecata (când vorbește despre Boiștea și Ghindăoanii). De altfel, autorul nici nu insistă asupra acestui fapt: „dar asta nu mă privește pe mine, băiet din Humulești”, el doar integrându-se în acest micro-univers, alături de vrednicii săi consăteni.

Humuleștiul pare a fi „o vamă în răspântia marilor drumuri ale lumii”². Creangă ne evocă lumea care populează spațiul Humuleștiului și căreia îi aflăm cu încântare contingentele prozaice: pe de o parte exterioritățile (diversele îndeletniciri, obiceiuri, inventarul de unelte al gospodăriei și meșteșugurilor etc.) și pe de altă parte, implicit, comportările și reacțiile tipice, vorbirea.

Profilul satului se conturează pregnant în special în ultima parte a romanului. Humuleștiul apare clar ca un [spațiu protector], ca un univers ce asigură unitatea indiscutabilă a părților din interiorul său, părți între care se stabilește o evidentă legătură afectivă. Este un adevărat centru al lumii³. Lexemul „drag, -i” atrage atenția asupra acestor legături, determinându-l pe cititor să ia în considerare profunzimea semnificațiilor spre care trimite.

Din perspectiva comparației cu orașul, Humuleștiul este „interioritate aflată în antiteză cu spațiul celălalt, ce ar putea fi desemnat printr-un «afară», în mod cert «loc strein și așa depărtat», ostil” (M. Moț). În creația lui Creangă satul românesc își dovedește eternitatea.

Exterioritatea nu este decât cadrul mai larg al manifestării [afectivului] în interiorul familiei și în rândul prietenilor, în cadrul comunității: „Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile, și băieții satului, tovarășii mei din copilărie ...” Fiindcă viața copilului este strâns legată

² Paul, Cornea, *Itinerar printre clasici*, Editura Eminescu, București, 1984, p. 201.

³ Satul a fost, de altfel, asemănat cu „un topos binecunoscut, acela al unui «locus amoenus» . După cum se știe – și după cum a arătat și Ernst Robert Curtius – încă din literatura Evului Mediu toposul acesta era asimilat unei teme a «paradisului terestru»” (Liviu Petrescu, *Romanul condiției umane. Studiu critic*, Editura Minerva, București, 1979, p. 28).

de aceea a familiei și a satului, ea constituie un centru de cunoaștere în mijlocul lumii satului românesc de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Comunitatea își găsește prototipul în familie. Ea este o realitate organică, întrucât se bazează pe legăturile de sânge, de loc și de spirit între membrii săi. În planul sociabilității acestea sunt: rudenia, vecinătatea și prietenia⁴.

În *Amintiri*, aproape că nu există întâmplare și situație care să se petreacă dincolo de aceste repere. Chiar atunci când iese din sat, când e în drum spre Socola, eroul este tot timpul într-un mediu în care raporturile interindividuale se află sub semnul spiritual al comunității. Schimburile acestea afective străbat dincolo de familie, ele nu se limitează la membrii familiei, ci cuprind întreaga comunitate:

Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi.

Comunitatea sătească tradițională este un mediu de intensă căldură afectivă. Aici vârstele se amestecă și întregul spațiu este accesibil fiecăruia. Spațiul intim, adică acel spațiu complet separat de spațiul public și de spațiul comunitar, aproape că nu există.

Ambianța familială – casa, părinții, frații – constituie, de fapt, spațiul estetic al narațiunii. La Creangă, familia nu este cea în componența căreia bărbatul apare ca păstrătorul tradiției și conducătorul necontestat al ei. Stabilitatea familiei stă în structura ei afectivă și în economia schimburilor afective pe care mama, Smaranda, a știut să le introducă, să le întrețină și să le intensifice. Marea forță a mamei vine din sensibilitatea pe care o aduce în raporturile sale cu copilul. Copilul, la rândul lui, este centrul afectiv al familiei, în jurul lui se structurează celelalte raporturi afective.

„Vatra” este spațiul privilegiat, în care se desfășoară primele experiențe, cele care nu se uită niciodată. Universul acesta domestic este caracterizat de aceeași mișcare continuă, ca și spațiul extern, al Humuleștiului. Nimic nu este static: mama toarce, țese, coace, face tot felul de „minunății”, își îngrijește și își îndrumă copiii, îi ceartă, îi mângâie; tatăl merge în pădure la Dumesnicu, vine seara acasă târziu, intră în dispută cu Smaranda în privința „școlirii” lui Nică, merge la târg să vândă sumane, se joacă cu copiii; copiii sunt într-o continuă „foșgăială”: merg la școală, se „zbenguie” mult, se scaldă în Ozana „cea frumos curgătoare”, întemeiază șezători, torc alături de cei mari, dar mai ales fac tot soiul de ghidușii.

Principalele caracteristici ale unui atare univers sunt, așadar, [teatralitatea], [implicarea], realizate prin diverse procedee gestuale (mimetice) și de vizualizare.

⁴ A se vedea citatul reproduș mai sus.

Bibliografie (selectivă):

Ion Creangă, *Opere*, ediție îngrijită, prefață și glosar de George Călinescu, E.S.P.L.A., București, 1953

Cornea, Paul, *Itinerar printre clasici*, Editura Eminescu, București, 1984

Diaconu, Mircea A., *Ion Creangă. Nonconformism și gratuitate*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002

Moș, Mircea, *Ion Creangă sau pactul cu cititorul*, Editura Paralela 45, Pitești, 2004

Petrescu, Liviu, *Romanul condiției umane. Studiu critic*, Editura Minerva, București, 1979

Regman, Cornel, *Ion Creangă. O biografie a operei*, Editura Demiurg, București, 1995